

Ο ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ '21
ΠΗΓΗ ΕΜΠΝΕΥΣΗΣ & ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

**Η σφαγή της Χίου, Ντελακρουά, ελαιογραφία σε καμβά 419X314 εκ. 1824,
Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι**

Το μικρό αυτό αφιέρωμα που ετοίμασε το Τμήμα Αρχαιολογίας δεν φιλοδοξεί να παρουσιάσει όλους τους δημιουργούς που εμπνεύστηκαν και εμπνέονται ακόμη και σήμερα από την ιστορική περίοδο της Επανάστασης του 1821. Ελπίζουμε να αποτελέσει ένα μικρό βοήθημα για τους μαθητές στους οποίους κυρίως απευθύνεται, και γιατί όχι να αποτελέσει κίνητρο για τις δικές τους καλλιτεχνικές δημιουργίες. Το αφιέρωμα συνοδεύεται από ηχητικό και οπτικό υλικό στο οποίο μπορούν οι επισκέπτες να ανατρέξουν κάνοντας σύνδεση στο αντίστοιχο link και συμπληρώνεται από ψηφιακά παζλ με έργα ζωγράφων, περιηγητών και σκιτσογράφων για τη δημιουργική απασχόληση των μικρών και των μεγάλων μας φίλων.

Οι σεισογράφοι των εξελίξεων κατοικούν στις τέχνες. Αυτό που παριστάνεται στις καλλιτεχνικές δημιουργίες είναι εκδοχή του μελλοντικού κόσμου. Το ουσιαστικό δίδαγμα του 1821 έρχεται από το μέλλον των παιδιών.

Επιμέλεια κειμένων : Ελένη Κασσωτάκη, Αρχαιολόγος
Πολυξένη Ιωάννου, Αρχαιολόγος

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Διακόσια χρόνια μετά, το «1821» αποτελεί ερέθισμα για σκέψεις, αναστοχασμούς, ανασηματοδοτήσεις μέσα από τις επιταγές του σήμερα καθώς και έμπνευση για εκφραστικές και ευφάνταστες καλλιτεχνικές δημιουργίες. Ο απελευθερωτικός αγώνας του 1821 αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και δημιουργίας κατά τον 19ο αιώνα στη λογοτεχνία, την ποίηση, το θέατρο, τη ζωγραφική, τη μουσική, το Θέατρο Σκιών, το σκίτσο, τη γελοιογραφία ακόμη και την κατασκευή παιδικών παιχνιδιών. Ταυτόχρονα ο Αγώνας των Ελλήνων έδωσε τη δυνατότητα στους ανθρώπους του πνεύματος να διαμαρτυρηθούν κατά των συντηρητικών κυβερνήσεων που δέσποζαν εκείνη την περίοδο στην Ευρώπη. Το έργο των καλλιτεχνών Ελλήνων και ξένων, ακόμη και στην ιδεαλιστική του οπτική, αποτελεί σημαντική μαρτυρία για την Επανάσταση και τους ανθρώπους της, επώνυμους και ανώνυμους. Ιδιαίτερα τα έργα των ξένων καλλιτεχνών αποτελούν τεκμήρια της απήχησης που είχε στους φιλέλληνες ο ηρωισμός και η αυτοθυσία του ελληνικού λαού, ανδρών και γυναικών. Κατά τον 20ο αιώνα η Επανάσταση του 1821 συνέχισε και συνεχίζει να εμπνέει, 200 χρόνια μετά, την τέχνη σε όλες τις μορφές της, ακόμη και σε νέες μορφές δημιουργίας όπως η τέχνη του κινηματογράφου, της φωτογραφίας, της υψηλής ραπτικής, των media artist κ.ά.

Scheffer (1795-1858), Les femmes souliotes (Οι Σουλιώτισσες), 1827.
Μουσείο του Λούβρου

Πηγή: <https://argolikivivliothiki.gr/2020/05/19/the-heroines-of-the-revolution-of-1821/>

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΟΥ

ΔΙΑΒΑΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

Ο τραγικός χορός του Ζαλόγγου, πράξη αυτοθυσίας των γυναικών έγινε θρύλος και ενέπνευσε τη λαϊκή μούσα, Έλληνες και ξένους δημιουργούς, μουσικούς και ζωγράφους.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ:

Παραμονές Χριστουγέννων, ένα σώμα Τουρκαλβανών επιτίθεται αιφνιδιαστικά στο Ζάλογο. Βλέποντας τους άνδρες τους να αποδεκατίζονται, οι γυναίκες άρπαξαν στην αγκαλιά τα παιδιά τους και ρίχτηκαν από το βράχο στη χαράδρα.

« Τέτοιες γυναίκες χόρευαν σ' αυτούς εδώ τους βράχους
Και επήδησαν ελεύτερες με τα παιδιά στα χέρια.
Στο χάος κάτω το φρικτό, στο στόμα του θανάτου,
Να σώσουνε την Πίστη τους και την αγνή τιμή τους.
Για να μην πέσουν ζωντανές στα τούρκικα τα χέρια».

Από το τραγικό αυτό γεγονός της αυτοκτονίας και της βρεφοκτονίας εμπνέεται το γνωστό έργο του Ary Scheffer ελαιογραφία, 1827, Musée du Louvre, Paris, France.

ΑΚΟΥΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΟΥ : ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Το γνωστό δημοτικοφανές τραγούδι γράφτηκε αρκετά χρόνια μετά την Επανάσταση από λόγιο ποιητή και η μουσική του απόδοση ανήκει στο γνωστό μουσικοσυνθέτη Ιωάννη Θ. Σακελλαρίδη. Η πρώτη δημοσίευση του τραγουδιού γίνεται στο βιβλίο του "Τυρταίος" (Ι. Σακελλαρίδη, Τυρταίος, Αθήναι, 1907). Αναφέρει μάλιστα ως ποιητή του τραγουδιού τον Σπύρο Περεισιάδη. Το τραγούδι πιθανώς ανήκει στο μελόδραμα του Περεισιάδη με τίτλο «Ζάλογγος». Ο ίδιος ο Σακελλαρίδης επίσης πληροφορεί τους αναγνώστες του ότι το τραγούδι «χορεύεται με βήματα καλαματιανού». Το τραγούδι είχε τόσο μεγάλη διάδοση που θεωρήθηκε δημοτικό.

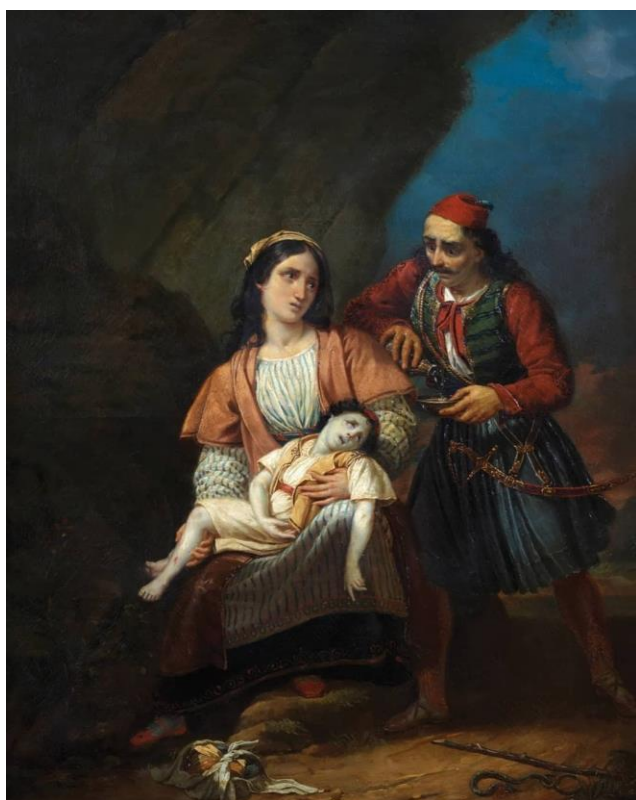
<https://www.youtube.com/watch?v=Q5CF6NVMOmI>

Στην συγκεκριμένη ηχογράφιση τραγουδάει η Κική Καψάσκη η οποία έχει και την επιμέλεια της διδασκαλίας και της ενορχήστρωσης. Συμμετέχει χορωδία μαθητριών της, από την Μαράσλειο Παιδαγωγική Ακαδημία.

ΕΡΓΑ ΞΕΝΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ ΕΜΠΝΕΥΣΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821

Η Επανάσταση του 1821 συνιστά ένα γεγονός κομβικό για την ιστορία του ελληνικού κράτους. Η προετοιμασία της συνδέεται με τον Ελληνικό Διαφωτισμό του 18ου αιώνα και τις εξελίξεις στην Ευρώπη μετά τους Ναπολεόντειους Πολέμους. Η Ελλάδα αναγεννήθηκε από τις στάχτες της χάρη στον ηρωισμό και την αυτοθυσία των Ελλήνων που αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό. Φιλέλληνες, κυρίως Ευρωπαίοι, υποστήριξαν με θέρμη το δίκαιο αγώνα των Ελλήνων για ανεξαρτησία. Από το μακρύ κατάλογο των Φιλελλήνων στο χώρο των γραμμάτων και των τεχνών αναφέρουμε ενδεικτικά τον Γκαίτε, το λόρδο Μπάιρον, τον Ουγκό, τον Σίλερ, τον Νίτσε, τον Σατωβριάνδο, το ζωγράφο Ντελακρουά.

Όπως αναφέρει ο συλλέκτης Μιχάλης Βαρκαράκης (στον πρόλογο του λευκώματος «*Η Γυναίκα στην Επανάσταση του 1821*» που συνόδευσε την ομώνυμη έκθεση στο Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών & Μουσικής Β. & Μ. Θεοχαράκη το 2021, με έργα από τη συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη), αρχικά οι εικονογράφοι περιηγητές ενδιαφέρθηκαν για τις ελληνικές αρχαιότητες όπως ερειπωμένους ναούς και σπασμένες εικόνες. Οι ανθρώπινες μορφές απλά συμπλήρωναν το αρχαιολογικό τοπίο.

Αγνώστου, Γαλλικής Σχολής, Α΄ μισό 19^{ου} αιώνα.
Ελληνίδα μάνα με το νεκρό παιδί της. Λάδι σε μουσαμά
83 Χ100 εκ. Συλλογή Μ.& Δ. Βαρκαράκη . «*Η Γυναίκα
στην Επανάσταση του 1821*», Εκδ. Ίδρυμα Θεοχαράκη

Με την έναρξη της Επανάστασης το άτομο κυριάρχησε στις καλλιτεχνικές δημιουργίες τους και στα κείμενά τους, όπως στους πύρινους λόγους του Σατωβριάνδου και στα ποιήματα του λόρδου Βύρωνα.

Η ζωγραφική απεικόνιση ιστορικών γεγονότων όπως η κήρυξη της Επανάστασης, οι αγώνες των Σουλιωτών, η σφαγή της Χίου, η πολιορκία του Μεσολογγίου, η Ναυμαχία του Ναυαρίνου, οι κακουχίες των Ελλήνων, τα πορτρέτα των ηρώων και των ηρωίδων της Επανάστασης αλλά και των ανώνυμων Ελλήνων και Ελληνίδων, έστω και ωραιοποιημένων στα πλαίσια του ρομαντισμού, συνέβαλαν στη διεύρυνση του φιλελληνικού κινήματος στην Ευρώπη. Πηγή έμπνευσης αποτέλεσαν όχι μόνο οι ηρωικές μορφές αλλά και ο

άμαχος πληθυσμός.

Έργα με σκηνές όπως του ετοιμοθάνατου αγωνιστή που ξεψυχά στην αγκαλιά της γυναίκας του, σύμβολο υπέρτατης θυσίας ή της απελπισμένης μητέρας

που κρατά στην αγκαλιά της το νεκρό παιδί της, θυμίζοντας θρησκευτικές εικόνες με την Παναγία και τον νεκρό Χριστό, έρχονται να συμπληρώσουν, μέσω της εικόνας, τις δραματικές περιγραφές του Ευρωπαϊκού Τύπου για τη κτηνωδία των Τούρκων απέναντι στα γυναικόπαιδα και να ξεσηκώσουν την κοινή γνώμη που εξέφραζε τη φιλία και την αλληλεγγύη της στον ελληνικό λαό. Το φιλελληνικό κίνημα εξαπλώθηκε σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και σε όλους τους πολιτικούς χώρους από το βασιλιά της Βαυαρίας μέχρι τους αγωνιστές της Δημοκρατίας και αποτυπώθηκε στη ζωγραφική, τη μουσική, τη λογοτεχνία, την κεντητική, ακόμη και στη διακόσμηση χρηστικών αντικειμένων (art de la table) όπως πιάτα, κανάτες, κηροπήγια, επιτραπέζια ρολόγια, διακοσμητικές πορσελάνες κ.ά. Ιδιαίτερα στη Γαλλία ο φιλελληνισμός διήρκησε ολόκληρες δεκαετίες και συνδυάστηκε με το κίνημα του Οριενταλισμού ιδιαίτερα στη ζωγραφική.

Έλληνες φυγάδες. Κέντημα Β΄ μισό 19ου αιώνα, 72x60 εκ. Η παράσταση εμπνέεται από την καταστροφή της Πάργας. «Η γυναίκα στην επανάσταση του 1821», Εκδ. Ίδρυμα Θεοχαράκη

Σύμφωνα με τον Φώτη Παπαθανασίου, Γενικό Διευθυντή του Ιδρύματος Β. & Μ. Θεοχαράκη στον κατάλογο της έκθεσης: «*Η Γυναίκα στην Επανάσταση του 1821*», η έκταση και η ένταση του φιλελληνικού κινήματος και της αλληλεγγύης «...είχε ως υπέρτατη αιτία την αίσθηση του πνευματικού χρέους ή ακόμη καλύτερα ότι η υπόθεση αυτή αφορά στην ίδια την υπόσταση κάθε ευρωπαϊκού λαού, κάθε ανθρώπου και κάθε κοινωνίας που μετέχει σε αυτό που ονομάζουμε δυτικό πολιτισμό...Η αίσθηση του πνευματικού αυτού χρέους μαζί με την επιθυμία της ρομαντικής εποχής για αποτίναξη της τυραννίας, έφερε στην Ελλάδα του Αγώνα 1200 Ευρωπαίους που πολέμησαν και που ένας στους τρεις τους πέθαναν για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Πρώτοι σε αριθμό οι Γερμανοί, μετά Γάλλοι, Ιταλοί, Άγγλοι, Ελβετοί, Πολωνοί, Ούγγροι, Σουηδοί και τόσοι άλλοι». Οι Φιλέλληνες οργανώνονταν σε διάφορες ομάδες σε μορφή εταιρίας ή κομιτάτου και οργάνωναν εράνους, δημοπρασίες ή απλές συνδρομές. Μια μορφή συγκέντρωσης πόρων ήταν οι περίφημες μουσικές βραδιές, όπου παίζονταν τα φιλελληνικά τραγούδια και ακολουθούσε έρανος υπέρ του αγώνα των Ελλήνων.

ΑΚΟΥΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

Ευρωπαίοι συνθέτες όπως ο Rossini και ο Berlioz συνέθεσαν μουσικά έργα αφιερωμένα στον Αγώνα του '21. Ο Έκτωρ Μπερλιόζ, υπέρμαχος της Ελληνικής Επανάστασης, εμπνευσμένος από τα έργα του φίλου του Ευγένιου Ντελακρουά «*Η Σφαγή της Χίου*» και «*Ο Θρήνος της Ελλάδας στα Ερείπια του Μεσολογγίου*» συνθέτει την «*Ηρωική Σκηνή της Ελληνικής Επανάστασης*» για Μπάσο, Χορωδία και Ορχήστρα. Η πρεμιέρα του έργου έγινε στις 26 Μαΐου 1828 στη Salle du Conservatoire.

<https://www.youtube.com/watch?v=eYDcUeD-M4M> "La revolution grecque"

ΘΟΥΡΙΟΣ

Ως πότε παλικάρια, θα ζούμε στα στενά,
μονάχοι σα λιοντάρια, στες ράχες στα βουνά;
Κάλλιο είναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνους, σκλαβιά και φυλακή.

Σπηλιές να κατοικούμε, να βλέπουμε κλαδιά,
να φεύγωμ' απ' τον κόσμο, για την πικρή σκλαβιά;
Κάλλιο είναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνους, σκλαβιά και φυλακή.

Να χάνωμεν αδέρφια, πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας, κι όλους τους συγγενείς;
Κάλλιο είναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνους, σκλαβιά και φυλακή.

Τι σ' ωφελεί αν ζήσεις, και είσαι στη σκλαβιά;
στοχάσου πως σε ψένουν, καθ' ώραν στην φωτιά.
Βεζύρης, δραγουμάνος, αφέντης κι αν σταθείς
ο τύραννος αδικώς σε κάμνει να χαθείς.

ΑΚΟΥΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

<https://www.youtube.com/watch?v=vevUoiQOARc>

Ο συνθέτης Χρήστος Λεοντής μελοποίησε τον Θούριο του Ρήγα Φεραίου το 1975.

Συμφωνική Ορχήστρα Α.Π.Θ. Δ/ση Δ. Δημόπουλος Χορωδία «Γιάννης Μάντακας» Α.Π.Θ. Δ/ση Π. Μπεκιαρίδης

ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

Από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της Επανάστασης ο Μάρκος Μπότσαρης και ο ηρωικός του θάνατος αποτέλεσαν πηγή καλλιτεχνικής δημιουργίας για Έλληνες και ξένους. Ποιήματα αφιερωμένα στον Μπότσαρη έγραψαν ο Γάλλος συγγραφέας Βίκτωρ Ουγκώ, ο Αμερικανός ποιητής Φιτζγκρίν Χάλεκ και ο Ελβετός ποιητής και δημοσιογράφος Ζιστ Ολιβιέ. Ο Φιλέλληνας Ιταλός ζωγράφος Λουντοβίκο Λιπαρίνη (1800-1856), εμπνεύστηκε από τους αγώνες του 1821 και ιδιαίτερα από την προσωπικότητα του Μάρκου Μπότσαρη. Έργα του είναι: «Ο Αρχιεπίσκοπος Γερμανός υψώνει τη σημαία της Ανεξαρτησίας στον γκρεμό των Καλαβρύτων» (1838), «Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη» (1841), «Ο όρκος του Λόρδου Βύρωνα στον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη» (1850). Μαθητής του Λιπαρίνη ήταν ο Διονύσιος Τσόκος ο οποίος αποτύπωσε στους πίνακές του ηρωικές στιγμές της Ελληνικής Επανάστασης.

Στο Μεσολόγγι ο τάφος του Μάρκου Μπότσαρη έχει φιλοτεχνηθεί από το Γάλλο γλύπτη Νταβίντ ντ' Ανζέρ, ενώ στο Πεδίο του Άρεως ανάμεσα σε άλλους πρωταγωνιστές από την Επανάσταση του '21 υπάρχει προτομή του, φιλοτεχνημένη από τη γλύπτρια Νίνα Εμπειρικού (1935). <https://stonenews.eu/el/marmarines-protomes-ton-iroon-tis-epanastasis-sto-pedion-tou-areos/>.

Το γαλλικό κράτος αποτιμώντας φόρο τιμής στον ήρωα έδωσε σε έναν από τους σταθμούς του παρισινού μετρό το όνομά του: "Botzaris".

Στην Τήνο ήδη από το 1825 οι μαθητές διδάσκονταν ένα θεατρικό δράμα που είχε γράψει η συγγραφέας Ευανθία Καϊρη τονώνοντας το πατριωτικό τους αίσθημα.

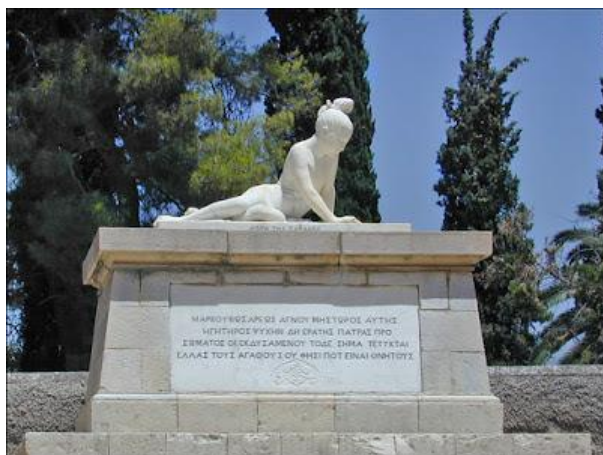
Την απεικόνιση του Μπότσαρη τη συναντούμε ακόμη σε βαμβακερό σταμπωτό μαντήλι του 1900 από νηματοποιείο της Σύρου. Ο ήρωας εικονίζεται στο κέντρο κρατώντας λάβαρο, ενώ στην αριστερή γωνία αναγράφεται το όνομα «Βότσαρης». Το μαντήλι συνόδευε την καλή φορεσιά των Παλατιανών γνωστή και ως «παλατιανή» και το έδεναν στο λαιμό, ή το καρφίτσωναν με ένα φλουρί αριστερά στο στήθος.

Αναμνηστικό μεταξωτό μαντήλι "Ο Ήρωας Μάρκος Βότσαρης". Κατασκευή: Νηματοποιείον και Βαφείον Δημητρίου Ν. Πιεράκου, Σύρος, π. 1900. Διαστάσεις: 0,78 X 0,78 μ. Αντίγραφο από τη συλλογή του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος. Συλλογή Λυκείου των Ελληνίδων, Α.Μ. 16511. Φωτογραφία: Studio Kominis
Πηγή: <https://1821.lykeionellinidon.com/the-matikes-enotites/markompotsaris-21-tropoi-gia-na-deseis-ena-mantili>

ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΕΝΟΣ ΑΓΑΛΜΑΤΟΣ

Ελληνοπούλα, γλυπτό Pierre-Jean David d'Angers 1838 (αντίγραφο), Μεσολόγγι, Τάφος Μάρκου Μπότσαρη

Το γλυπτό που είχε δημιουργήσει ο γλύπτης Pierre-Jean David d'Angers, (ο Δαβίδ από την Αγγέρη όπως ήταν το όνομά του εξελληνισμένο) το 1827 και είχε αποσπάσει επαίνους σε έκθεση στο Παρίσι, τοποθετήθηκε στο ηρώο του Μπότσαρη στο Μεσολόγγι τον Οκτώβριο του 1838 ως φόρος τιμής στον αγωνιστή. Την εικόνα του κοριτσιού, γνωστό

ως «Ελληνοπούλα» πάνω στη ταφόπετρα να διαβάζει την επιγραφή, εμπνεύστηκε ο καλλιτέχνης από αντίστοιχη εικόνα κοριτσιού που είχε δει σε κοιμητήριο στο Παρίσι. Το έργο από μάρμαρο Καράρας χρειάστηκε επτά μήνες για να ολοκληρωθεί. Το ελληνικό κράτος απένειμε τιμή ένεκεν το 1856 στο φιλέλληνα γλύπτη τον Αργυρό Σταυρό του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος.

« Όταν έμαθα ότι σκοτώθηκε ο Μάρκος Μπότσαρης στο Μεσολόγγι έβαλα στο νου μου, πως έπρεπε να στηθεί ένα μνημείο αντάξιο του ηρωισμού του. Ήμουν τότε αρκετά νέος για να έχω ενθουσιασμό και αρκετά φαντασμένος για να θαρρώ πως μπορούσα με την τέχνη μου να κάνω κάτι που είχε γίνει πρωτότερα». David d' Angers.

Δυστυχώς το 1852 αντιβασιλικοί στο Μεσολόγγι για να εκδικηθούν το γιο του Μπότσαρη, Δημήτριο, που είχε τοποθετηθεί υπασπιστής του βασιλιά Όθωνα βεβήλωσαν το μνημείο και σκόρπισαν τα οστά του. Το γλυπτό μεταφέρθηκε στο Παρίσι όπου μαθητές του David d' Angers αποκατέστησαν τις ζημιές. Σήμερα το άγαλμα βρίσκεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο ενώ στο Μεσολόγγι βρίσκεται αντίγραφο, δημιουργία του γλύπτη Γεωργίου Μπονάνου (1915).

ΑΚΟΥΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

Το 1858 ο Ζακυνθινός καταξιωμένος στην Ευρώπη συνθέτης **Πάυλος Καρρέρ (1829-1896)** παρουσίασε στην ιταλική γλώσσα τη λυρική όπερα «Μάρκος Μπότσαρης» σε λιμπρέτο του Ιταλού ποιητή Τζιοβάνι Κατσιαλούπι. Φρόντισε ωστόσο να υπάρχει μετάφρασή του και στην ελληνική γλώσσα. Ο Καρρέρ εξάλλου σε αρκετά μελοδράματά του άντλησε τα θέματά του από την Ελληνική Επανάσταση. Από την όπερα αυτή ιδιαίτερα δημοφιλής είναι η άρια του Μάρκου Μπότσαρη «Ο Γέρο-Δήμος».

<https://www.youtube.com/watch?v=wE5QNLebQ1A>

Φιλαρμονική Ορχήστρα Αθηνών

ΑΚΟΥΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

Ο Έλληνας συνθέτης Γιάννης Μαρκόπουλος μελοποιεί το έργο του Διονυσίου Σολωμού «Ελεύθεροι πολιορκημένοι». Ο δίσκος κυκλοφόρησε από την Columbia το 1977, σε μορφή λαϊκής λειτουργίας για τρεις τραγουδιστές (δυο υψίφωνους κι έναν βαρύτονο), αφηγήτρια, μικτή χορωδία και ορχήστρα. Τραγουδούν ο Νίκος Ξυλούρης, ο Λάκης Χαλκιάς, ο Ηλίας Κλωναρίδης, η Μικτή, 40μελής Χορωδία Πρέβεζας «Αρμονία» και αφηγείται η Ειρήνη Παππά.

<https://www.youtube.com/watch?v=af94sJlx7ss> Εκπαιδευτικό βίντεο από το

<http://anoixtosxoleio.weebly.com>

Ludovico Lipparini, 1800-1856.

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, Μουσείο Τεργέστης

<https://homouniversalisgr.blogspot.com/2019/02/ludovico-lipparini-17-1800-10-1856.html>

Τσόκος Διονύσιος (1820-1862), Η φυγή από την Πάτρα. Λάδι σε μουσαμά, 76 x 100 εκ. Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη αρ. έργου: Κ.799 Εκτίθεται Εθνική Πινακοθήκη-Παράρτημα Ναυπλίου

Πηγή:

<https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/i-phugi-apo-tin-patra.html>

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΩΝΑ

Θεόδωρος Βρυζάκης, Η έξοδος του Μεσολογγίου, 1853, λάδι σε καμβά, 1,69 X 1,27 εκ, Συλλογή Εθνικής Πινακοθήκης. Αρ. έργου 5446. Πηγή: <https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/i-exodos-tou-mesologgiou-5446.html>

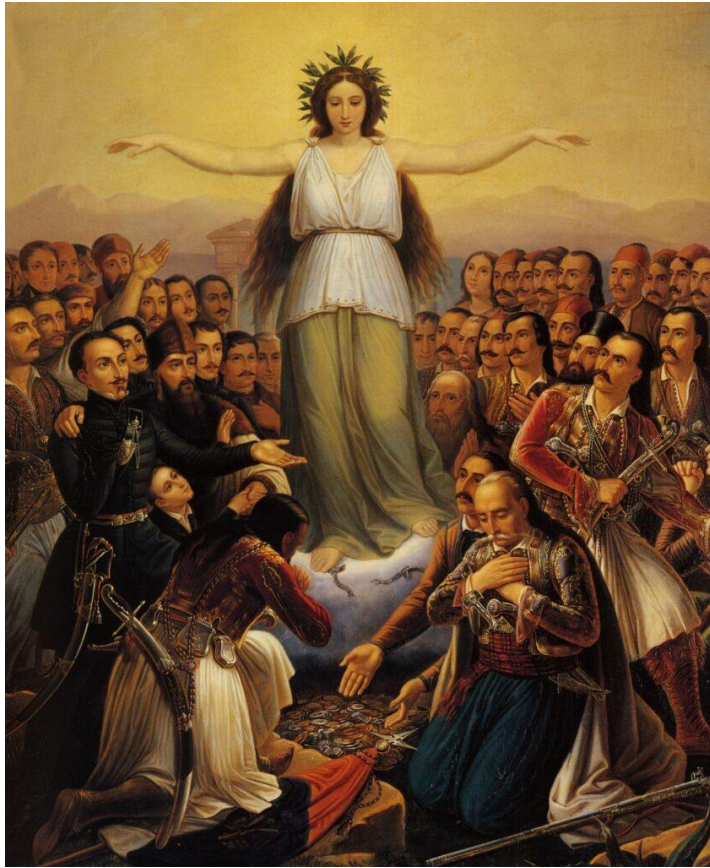
«Η Έξοδος του Μεσολογγίου», «Αποχαιρετισμός στο Σούνιο», «Προσωπογραφία Αναγνωστόπουλου», «Η Ελλάς ευγνωμονούσα», «Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι». «Στα στενά των Δερβενακίων» κ.ά.

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819 - 1878) Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι, 1861. Λάδι σε μουσαμά, 155 x 213 εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου, αρ. έργου: Π.1298. Εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη, πηγή: <https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/i-upodochi-tou-lordou-burona-sto-mesologgi.html>

Στα χρόνια της Βασιλείας του Όθωνα (1832-1862) η ιστορική ζωγραφική, επίσημη ζωγραφική του Νέου Βασιλείου διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο, με κύριο σκοπό την απομνημόνευση και την εξύψωση του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Η τέχνη καλείται να παίξει το δικό της ιδεολογικό ρόλο στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας. Η μέριμνα του κράτους προς αυτή την κατεύθυνση διαφαίνεται από την απόφαση ίδρυσης του Σχολείου των Τεχνών το 1836, όπου σε αυτό διδάσκουν και ξένοι δάσκαλοι ενώ στέλνονται ως υπότροφοι στο Μόναχο οι αριστούχοι μαθητές, όπως ο Θεόδωρος Βρυζάκης (1814 ή 1819-1878) γιος θύματος του Αγώνα που απαγχονίστηκε τον Μάιο του 1821.

Τα έργα του Βρυζάκη με το μνημειακό τους μέγεθος και επιδράσεις από το γερμανικό ρομαντισμό κοσμούν τα ανάκτορα, δημόσια κτήρια και επίσημους χώρους της πρωτεύουσας. Από τα πιο αντιπροσωπευτικά του έργα είναι: «Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης»,

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819-1878). Η Ελλάς ευγνωμονούσα, 1858. Λάδι σε μουσαμά, 215 x 157 εκ. Κληροδότημα Μαρίας Υψηλάντη αρ. έργου: Π.3202 Εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη, πηγή:

<https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/i-ellas-eugnomonousa.html>

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819-1878) Ο αποχαιρετισμός στο Σούνιο, 1863. Λάδι σε μουσαμά, 67 x 78 εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου αρ. έργου: Π.772. Πηγή:

<https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/o-apohairetismos-sto-sounio.html>

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819-1878). Παραμυθία, 1847. Λάδι σε μουσαμά, 44 x 57 εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου αρ. έργου: Π.893. Εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη-Παράρτημα Ναυπλίου, πηγή: <https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/paramuthia.html>

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819-1878). Προσωπογραφία Αναγνωστόπουλου. Λάδι σε μουσαμά, 97 x 70 εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου αρ. έργου: Π.1173. Εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη, πηγή: <https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/prosopographia-anagnostopoulou.html>

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΟΠΩΣ ΑΠΟΤΥΠΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ 18^{ου} αιώνα

Στους ξένους περιηγητές στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα παρατηρείται μια μεταστροφή ενδιαφέροντος από την αρχαιογνωσία στα έθιμα των Νεοελλήνων και την αρχαία τους προέλευση. Οι περιηγητές περιγράφουν τη ζωή, την ανατροφή, την εκπαίδευση, τις ασχολίες γυναικών και τα παιχνίδια των παιδιών. Φιλέλληνες περιηγητές φιλοξενούνται σε σπίτια Ελλήνων και περιγράφουν τα παιχνίδια των παιδιών ως μικρογραφία της ζωής των μεγάλων με πηγή έμπνευσης τη φύση. Οι περιηγητές αναφέρουν και τις παραστάσεις θεάτρου Σκιών, διαδεδομένες σε όλη της Οθωμανική Αυτοκρατορία που διασκέδαζαν μικρούς και μεγάλους.

Ο Γάλλος περιηγητής Guys αναφέρει την τυφλόμυγα, το **κουτσό**, τη **χύτρα**, τους **αστράγαλους** ή **κότσια**, τη **σβούρα**, το **τόπι**, το **κορώνα-γράμματα**, τη **χελιδόνα**, τις **αμάδες**, τις **σφεντόνες**.

ΔΙΑΒΑΣΕ ΚΙ ΑΥΤΟ

Ο Άγγλος περιηγητής Turner το 1820 περιγράφει το παιχνίδι «κότσια» που είδε να παίζουν στις Φωκαιές :

« Τα ελληνόπουλα έχουν ένα περίεργο παιχνίδι που ονομάζουν κότσια. Παίζεται με το κόκκαλο από τη κλείδωση του γόνατος του αρνιού. Τα παιδιά χαράζουν έναν κύκλο στο χώμα. Στο κέντρο του κύκλου το κάθε παιδί βάζει το δικό του κόκκαλο (κότσι). Στη συνέχεια τα παιδιά καθορίζουν τη σειρά με την οποία θα παίξουν. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να πάρει όσα κότσια μπορεί να κινήσει μέσα στον κύκλο με το κότσι που έχει στα χέρια του, στέκοντας στη γραμμή πάνω στην περιφέρεια του κύκλου. Ο τρόπος που καθορίζουν ποιος θα παίξει πρώτος με το κότσι είναι ο εξής: μια πλευρά του λέγεται «βασιλιάς», μια άλλη «βεζίρης» η άλλη «ψωμάς» και η άλλη «λάσπη». Στη συνέχεια κάθε παιδί ρίχνει το κόκκαλο του. Αυτός που το κότσι του θα πέσει στην πλευρά που γράφει βασιλιάς κερδίζει.»

ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΜΠΝΕΥΣΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Στην Ευρώπη η περίοδος της Τουρκοκρατίας και της Ελληνικής Επανάστασης αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους κατασκευαστές παιχνιδιών και τους εκδότες των παιδικών εντύπων. Οι πηγές από όπου αντλούσαν τα θέματά τους προέρχονταν από τους φιλέλληνες περιηγητές, τα ιστορικά βιβλία και τις γκραβούρες κουστουμιών από την Ανατολή. Σε αυτό συνέβαλε το κλίμα του ρομαντισμού που κυριαρχούσε εκείνη την περίοδο.

Tinsel sheet. Λιθογραφία 19ου αιώνα τυπωμένη από τον W. Webb. Απεικονίζει τον Άγγλο ηθοποιό Dry, σαν Λάμπρο Κατσώνη.

Πηγή: Παιχνίδια εμπνευσμένα από τον αγώνα της ανεξαρτησίας. 24-29 Μαρτίου 1993. Πινακοθήκη Πιερίδη.
Έκδοση: Σώμα Ελληνίδων Οδηγών

Διάφορα αντικείμενα 19ου και 20ου αιώνα. Κάρτες και φωτογραφίες της εποχής με ελληνικές ενδυμασίες, εξαρτήματα κούκλας, μικρή κονκάρδα με παράσταση παιδιών.

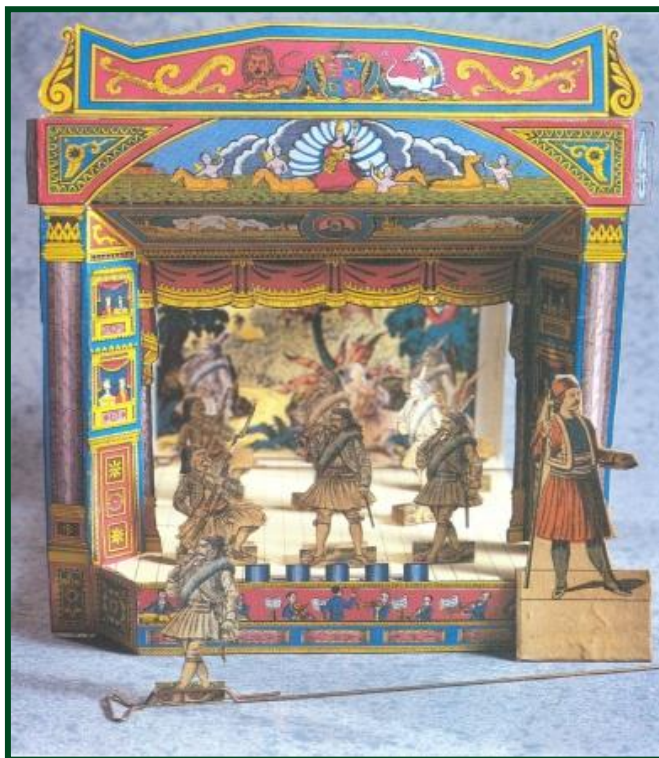
Πηγή: Παιχνίδια εμπνευσμένα από τον αγώνα της ανεξαρτησίας. 24-29 Μαρτίου 1993. Πινακοθήκη Πιερίδη

Ο Αγώνας και η τύχη του άμαχου πληθυσμού ευαισθητοποιεί τους φιλέλληνες ευρωπαίους:

- Ξένοι περιηγητές ζωγραφίζουν παραστάσεις με ελληνόπουλα που μεγάλωσαν πρόωρα. Ο αγώνας των υπόδουλων Ελλήνων γίνεται έμπνευση για ζωγραφική, θεατρικά έργα, ποιήματα, παραμύθια, παιχνίδια.

Στο εξωτερικό με θέμα την επανάσταση του 1821 κυκλοφορούν :

- Διακοσμητικά αντικείμενα, φιγούρες κουκλοθέατρου, χαρτοκοπτικές ζωγραφιές και χάρτινα θέατρα με φιγούρες αγωνιστών, θεατρικά κουστούμια-γκραβούρες με γνωστούς ευρωπαίους ηθοποιούς σε δημοφιλείς ρόλους όπως του Dry ως Λάμπρος Κατσώνης, μολυβένια τσολιαδάκια, κούκλες, συλλεκτικά αντικείμενα, επιτραπέζια εκπαιδευτικά παιχνίδια με θέματα από την αρχαιότητα, τη μυθολογία, την επανάσταση του 1821.
- Το χάρτινο θέατρο και οι ζωγραφιές θεατρικής γκραβούρας αποτελούσαν αγορίστικη ενασχόληση κατά τον 19ο αιώνα. Τα αγόρια των ευρωπαϊών αστών κολλούσαν τις ζωγραφιές σε τετράδια, βιβλία και λευκώματα.
- Το παιχνίδι θεάτρου γνωστό ως «Toy Theatre» εμφανίσθηκε στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα. Ήταν χάρτινα θέατρα με τα οποία τα παιδιά έδιναν παραστάσεις στο σαλόνι του σπιτιού τους με τη βοήθεια των μεγάλων που έλεγαν τα λόγια και έπαιζαν στο πιάνο τη μουσική υπόκρουση. Μέχρι το 1860 πάνω από 300 θεατρικά είχαν αντιγραφεί και διασκευαστεί για το χάρτινο θέατρο μερικά από τα οποία είχαν άμεση σχέση με την Ελλάδα όπως ποιητικές συνθέσεις του Μπάιρον και μάχες Ελλήνων και Τούρκων από την επανάσταση του 1821.

Ανατύπωση χάρτινου θεάτρου του Benjamin Pollock με παλαιές φιγούρες αγωνιστών του 19ου αιώνα. Toy Museum Mechelen.

Πηγή: Παιχνίδια εμπνευσμένα από τον αγώνα της ανεξαρτησίας. 24-29 Μαρτίου 1993. Πινακοθήκη Πιερίδη. Έκδοση: Σώμα Ελληνίδων Οδηγών

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΤΟ 1821

Νικόλαος Γύζης, Το κρυφό Σχολειό, Λάδι σε ξύλο, 58 X 73 εκ. Συλλογή Εμφιετζόγλου.

Πηγή: Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα 18ος και 19ος αιώνες. Εκδόσεις ΑΔΑΜ

Η δραματουργία στα προεπαναστατικά χρόνια περιοριζόταν στην ανάγνωση. Στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα από ανάγνωσμα έμελλε να μετουσιωθεί σε εθνεγερτικό εργαλείο που διήγειρε τις συνειδήσεις των θεατών.

Όπως αναφέρει ο καθηγητής θεατρολογίας Βάλτερ Πούχνερ, στο βιβλίο του «*Το 1821 και το Θέατρο*», η θεατρική τέχνη είχε τη δική της εμπλοκή στη θεματογραφία του 1821. Το θέατρο και οι λειτουργοί του ήταν από τους βασικούς μοχλούς της ιδεολογικής και της ψυχολογικής προετοιμασίας του Αγώνα. Στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, στα παλάτια των ελλήνων ηγεμόνων στο Βουκουρέστι, στο Ιάσιο, στην Οδησό, στη Μολδαβία ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες ανέβαζαν παραστάσεις με έργα που αφορούσαν στην απελευθέρωση των Ελλήνων όπως: «*Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη*», «*Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης*», «*Ο Αθανάσιος Διάκος*» αλλά και έργα γεμάτα συμβολισμό όπως: «*Η άλωση της Πόλης*» και τραγωδίες όπως: «*ο Φιλοκτήτης*» του Σοφοκλή. Αυτοί οι ταπεινοί ερασιτέχνες ηθοποιοί που οραματίστηκαν την Ελλάδα ελεύθερη είχαν πλήρη συνείδηση του πολιτικού και κοινωνικού ρόλου της αφύπνισης των ραγιάδων. Όταν εκδηλώθηκε το κίνημα του Υψηλάντη στις παραδουνάβιες ηγεμονίες η συμμετοχή των ηθοποιών των καλλιτεχνικών αυτών σκηνών ήταν καταφανής. Η στάση τους και η αυτοθυσία τους στον Αγώνα μέσω της διπλής τους ιδιότητας ως ηθοποιών, που διδάσκουν από τη σκηνή και ως αγωνιστών από το πεδίο της μάχης, ήταν παραδειγματική και διδακτική. Σύμφωνα με τον Πούχνερ οι ηθοποιοί-αγωνιστές αποτελούν φωτεινά παραδείγματα της σωστής συμπεριφοράς σε εποχές συμφοράς και ελπίδας. «*Όποιος δεν φοβάται τον θάνατο είναι ήδη ελεύθερος*».

Στην Κωνσταντινούπολη ήταν δύσκολο να ανέβουν έργα με επαναστατικό περιεχόμενο ακόμη και σε ιδιωτικούς χώρους όπως στα αρχοντικά των Φαναριωτών. Τα θεατρικά έργα πριν παρουσιαστούν στη σκηνή περνούσαν από λογοκρισία από το Δημοτικό Συμβούλιο και την Αστυνομία. Στην Κωνσταντινούπολη το 1820/1821 ανέβηκε ο «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος» του Ιωάννη Ζαμπέλιου. Όταν οι Τούρκοι πληροφορήθηκαν για την παράσταση εισέβαλαν στο θέατρο. Ηθοποιοί και θεατές κατόρθωσαν να διαφύγουν όχι όμως και ο ιδιοκτήτης της αίθουσας, φαρμακοποιός από το Πέραν. Οι Τούρκοι τον συνέλαβαν και τον αποκεφάλισαν. Άλλα έργα τα οποία παίζονταν την ίδια περίοδο ήταν το πατριωτικό δράμα της Ευανθίας Καϊρη «Νικήρατος», πατριωτικές τραγωδίες του Παναγιώτη Σούτσου, κωμωδίες του Δημητρίου Βυζάντιου, του Μιχαήλ Χουρμούζη και του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή. Ωστόσο το δαιμόνιο του έλληνα έβρισκε παράτολμους τρόπους να ανεβάσει παραστάσεις με ηρωική θεματογραφία χρησιμοποιώντας ψευδείς τίτλους όπως η άλωση των Ψαρών που παρουσιάστηκε με τον τίτλο «Ο έρωτας του γέροντος διά την κόρην». Η αποκάλυψη από τους Τούρκους θα οδηγούσε τους υπεύθυνους σε φυλάκιση και θάνατο. Άλλοι ωστόσο με περίσσιο θάρρος, όπως ο θιασάρχης Κοσμάς Δημητράκος χρηματοδότησε τη συγγραφή ενός έργου βασισμένου στο έργο του Γεωργίου Ζαλοκώστα «Αρματολοί και κλέπται». Το θεατρικό γράφτηκε από το συγγραφέα Χριστόφορο Σαμαρτζίδα και παίχτηκε για πρώτη φορά στην Κωνσταντινούπολη το 1864. Η παράσταση παρουσιάστηκε αρκετές φορές καθώς οι Έλληνες της Πόλης αγάπησαν την ερωτική ιστορία της Δέσπωσης και του Φλώρου με αναφορές στη ζωή των αρματολών και των κλεφτών.

Στα χρόνια που ακολούθησαν στο ελεύθερο νεοελληνικό κράτος ο Αγώνας του 1821 συνέχισε να αποτελεί πηγή έμπνευσης για τους θεατρικούς συγγραφείς. Ο Αντώνιος Αρνωτάκης (1836-1905) γράφει τα έργα «Λάμπρος Τσαβέλας» και «Πυρπολητής Κανάρης», ο Τιμολέων Αμπελάς (1850-1926) το έργο «Μάρτυρες του Αρκαδίου», ο Βασίλης Ρώτας (1889-1977) τα έργα «Να ζει το Μεσολόγγι» (1927), «Σε γνωρίζω από την κόψη» (1928), «Ρήγας Βελεστινλής» το 1936, «Κολοκοτρώνης. Η νίκα του Δράμαλη. Ηρωικό δράμα σε τρεις πράξεις» το 1955. Ο Σπύρος Μελάς (1882-1966) εκτός από πολλά ιστορικά μυθιστορήματα έγραψε και το ιστορικό θεατρικό έργο «Παπαφλέσσας» που παρουσιάστηκε στο Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος το 1961 και το έργο «Ρήγας Βελεστινλής» στο Εθνικό Θέατρο το 1963. Ο Μήτσος Ευθυμιάδης (1945-2003) γράφει τη σάτιρα «Οι προστάτες» που ανέβηκε για πρώτη φορά από το Θέατρο Τέχνης του Καρόλου Κουν το 1975/1976. Το έργο αναφέρεται στο ρόλο των ξένων δυνάμεων αλλά και των κοτζαμπάσηδων κατά την επανάσταση του '21.

Επίσης πολλά θεατρικά έργα γράφτηκαν και γράφονται από ακούραστους δασκάλους για τις ανάγκες της σχολικής γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου.

ΔΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟ

<https://www.youtube.com/watch?v=FK62m1KgzEs> Το 1821 και το θέατρο με τον Βάλτερ Πούχνερ στον ΚΥΚΛΟ

<https://www.youtube.com/watch?v=Tri5D9rYXw> Ελληνική Επανάσταση και θέατρο ΕΚΠΑ

ΤΟ 1821 ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ

Το Θέατρο Σκιών, το σημαντικότερο λαϊκό θεατρικό είδος έως στα μέσα του 20ου αιώνα απευθυνόμενο κυρίως σε ενήλικο κοινό, έχει να επιδείξει ένα πλούσιο δραματολόγιο με έργα ειδικά για τους Ήρωες και τα γεγονότα από την Επανάσταση του 1821. Μάλιστα μέσα από αυτά τα ηρωικά έργα ο Καραγκιόζης απέβαλε τα ανατολίτικα στοιχεία του και απέκτησε την ελληνική του υπόσταση. Οι καραγκιοζοπαίχτες ανταποκρινόμενοι στην απαίτηση του κοινού για ηρωικά έργα ανέβαζαν παραστάσεις όπου αποθεωνόταν ο αγώνας και η λεβεντιά των αγωνιστών .

Σπύρος Καραμπάλης, Ο καπετάν Γκρης και ο Καραγκιόζης αρματολός δέρμα-χαρτόνι Συλλογή Πανελληνίου Σωματείου Θεάτρου Σκιών.

Πηγή: Ελληνικό Θέατρο Σκιών. Φιγούρες από φως και Ιστορία, Ε.Λ.Ι.Α. 2004

Τα έργα αυτά ιδιαίτερα δημοφιλή στην εποχή τους έχουν ανεκτίμητη ιστορική αξία και έντονο εικαστικό ενδιαφέρον με τις φιγούρες, τα σκηνικά και τις ρεκλάμες. Στόχος των καραγκιοζοπαιχτών δεν ήταν η ιστορική ακρίβεια αλλά η προβολή των ηρώων. Ιδιαίτερα σε μια περίοδο από τη δεκαετία του 1890 έως και τον Μεσοπόλεμο όπου η Ελλάδα βρισκόταν συνεχώς σε πολεμική εμπλοκή τα έργα αυτά, με τη θεραπευτική λειτουργία του γέλιου και τους ήρωες ως σημείο αναφοράς του παρελθόντος τόνωναν το πατριωτικό φρόνημα των θεατών.

Σωτήρης Σπαθάρης, Ρεκλάμα, Συλλογή Κ. Σαμαρτζή Πηγή: Ελληνικό Θέατρο Σκιών. Φιγούρες από φως και Ιστορία, Ε.Λ.Ι.Α. 2004

Μεταξύ των πιο γνωστών ηρωικών έργων είναι: «Ο καπετάν Γκρης», «ο Αθανάσιος Διάκος», «Ο ήρωας του Καρπενησίου Μάρκος Μπότσαρης», «Ο ήρωας Κατσαντώνης», «Ο Χριστιανομάχος», «Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο ήρωας του Μοριά» και πολλά άλλα. Ο «Καπετάν Γκρης» είναι δημιούργημα του Μίμαρου και αποτελεί το πρώτο ηρωικό δράμα στην ιστορία του Ελληνικού Θεάτρου Σκιών. Τα ηρωικά έργα είχαν συνήθως μεγάλη διάρκεια και συχνά παρουσιάζονταν σε συνέχειες. Στο τέλος του έργου, γινόταν η «αποθέωση του ήρωα» με Άγγελο Κυρίου να τον στεφανώνει και στη συνέχεια να παίρνει τη ψυχή του στους

ουρανούς. Σημαντικό ρόλο στην παράσταση έπαιζαν οι τραγουδιστές του μπερντέ που τραγουδούσαν κλέφτικα και ιστορικά τραγούδια.

Σύμφωνα με το μελετητή του θεάτρου Βάλτερ Πούχνερ το πρώτο βήμα της πολιτογράφησης του άσεμνου ξυπόλυτου Ανατολίτη Καραγκιόζ έγινε στον ηπειρώτικο χώρο. Με την προσάρτηση της Νότιας Ηπείρου στην Ελλάδα, σε πόλεις όπως η Αμφιλοχία, η Άρτα κτλ., αλλά και στην Πελοπόννησο, εμφανίστηκαν καραγκιοζοπαίχτες που είχαν στο ρεπερτόριό τους τις λεγόμενες «ηρωικές παραστάσεις», με υπαρκτούς και φανταστικούς καπετάνιους και ήρωες του '21 και επεισόδια από την εποποιία της απελευθέρωσης. Τα έργα αυτά είναι πιο σύνθετα από τα κανονικά, γιατί ο Καραγκιόζης και ο κωμικός του θίασος αποτελούν δευτερεύουσα υπόθεση, που βρίσκεται σε αντιδιαστολή και κωμική αντίστιξη προς την κύρια, την επαναστατική και πολεμική, η οποία έχει συνήθως δυσάρεστη έκβαση. Ο πατριωτικός ενθουσιασμός και οι μεγάλες φιγούρες των ηρώων του '21 δίνουν στην όλη παράσταση άλλο χαρακτήρα-το είδος ήταν ιδιαίτερα αγαπητό στο κοινό-, και τα αστεία επεισόδια της παρέας του πειναλέου κοιλιόδουλου περνούν σε δεύτερη μοίρα

Τα πατριωτικά έργα του Καραγκιόζη αποτέλεσαν πηγή ιστορικής πληροφόρησης για τους αναλφάβητους θεατές από τη δεκαετία του 1890 έως τη δεκαετία του 1960. Το Θέατρο Σκιών, όπως και κάθε λαϊκή τέχνη, διαβάζει την πραγματικότητα μέσα από τις δικές της συμβάσεις και ιδεολογικούς στόχους, με αποτέλεσμα η αναπαράσταση των γεγονότων να διαφοροποιείται από την επίσημη ιστορία.

Ευγένιος Σπαθάρης, Ο Αθανάσιος Διάκος ενώπιον του Αλή Πασά, 50 X 80 εκ.

Πηγή: Ευγένιος Σπαθάρης. Σύγχρονοι Έλληνες Εικαστικοί, εκδόσεις ΝΕΑ

Οι διάφορες εκδοχές των έργων όπως: «Ο απαγχονισμός του Πατριάρχη», «Η έξοδος του Μεσολογγίου», «Το χάνι της Γραβιάς» και «Η εκδίκηση του Οδυσσέως Ανδρούτσου δια το σούβλισμα του Αθανασίου Διάκου», «Ο ήρωας Θόδωρος Κολοκοτρώνης» και «Ο ήρωας Μάρκος Μπότσαρης» συνιστούν δείγματα της ιδιαίτερης ανάγνωσης της Επανάστασης από τους καραγκιοζοπαίχτες. Διατηρούν τα πιο γνωστά ιστορικά γεγονότα αλλά τα μεταπλάθουν και τα παραποιούν για να προσφέρουν μια ανάγνωση της επανάστασης ως πεδίου παραδειγματικού ηρωισμού, αλτρουισμού και εθνικής ανωτερότητας.

Η μετάπλαση των ιστορικών γεγονότων δεν υπαγορεύεται μόνο από τις ιδεολογικές προτεραιότητες αλλά και από τους κώδικες της τέχνης που απαιτούν τη

συμμετοχή του Καραγκιόζη και σε κάποιο βαθμό την τυποποίηση της δράσης, η οποία διευκολύνει την απομνημόνευση των έργων από τους καραγκιοζοπαίχτες και συμβάλει στην αποδοχή των έργων από το κοινό. Δεν απουσιάζουν ωστόσο και έργα με φανταστική πλοκή όπως: «*Το λάβαρον της Επανάστασης του 1821*», «*ο κουρσάρος της Τζιάς*», «*Η ηρωίς της Ελληνικής Επανάστασεως*», στα οποία η Ελληνική Επανάσταση μετατρέπεται σε φόντο για συναρπαστικές περιπέτειες μυθιστορηματικής προέλευσης, οι οποίες συνδυάζουν τον πατριωτισμό με προδοσίες, ερωτικές αντεκδικήσεις και κουρσάρους.

Φρίξος Γαζεπίδης, Ρεκλάμα. Συλλογή Ε.Λ.Ι.Α. Πηγή: Ελληνικό Θέατρο Σκιών. Φιγούρες από φως και Ιστορία, Ε.Λ.Ι.Α. 2004

Ο Γ. Ιωάννου στο άρθρο του με τίτλο: «*Το ελληνικό θέατρο σκιών*» στο περιοδικό «*Τα μιμικά*» τ. 2/1984, παρατηρεί: «*Τα ηρωικά έργα είναι δημιουργίες του ελληνικού θεάτρου Σκιών. Είναι δραματικά μα δεν τους λείπει το κωμικό στοιχείο, όπου φορέας του είναι συνήθως το πρόσωπο του Καραγκιόζη καθώς βρίσκεται κάθε φορά τρόπος, και μάλλον αδέξιος να έχει ανάμιξη κι αυτός στην ηρωική περιπέτεια. Τα ιστορικά αυτά έργα του καραγκιόζη δε διακρίνονται για τη μεγάλη ιστορική τους ακρίβεια. Σέβονται όμως τα βασικά σημεία της ιστορίας που αφηγούνται*».

ΔΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟ

Πηγή: <https://www.youtube.com/watch?v=VwMplvFt5VY>

Το Αλάτι της Γης «Οι ήρωες του 1821 στο λαϊκό θέατρο σκιών» 3.10.2021

ΣΗΜΕΡΑ : ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΑΝ ΠΙΝΑΚΕΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

ΔΕΣ ΚΙ ΑΥΤΟ

Η έκθεση φωτογραφίας του Ηλία Περγαντή στη παλαιό Δημαρχείο της Σπάρτης περιελάμβανε φωτογραφίες με θέμα το 1821. Ο καλλιτέχνης με το φωτογραφικό του φακό σκηνοθετεί στιγμές από την εποχή της Επανάστασης όπου πρωταγωνιστεί ο άνθρωπος επώνυμος και ανώνυμος τη στιγμή της μάχης αλλά και σε καθημερινές στιγμές σε φυσικό τοπίο δημιουργώντας έργα τέχνης.

Ηλίας Περγαντής «1821», πηγή: <https://www.youtube.com/watch?v=upBFyyXoVio>

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΜΕΝΙΔΙΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Οι Μενιδιάτες υπήρξαν πρωταγωνιστές του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων από την αρχή της Επανάστασης και διακρίθηκαν για την αυτοθυσία και τον ηρωισμό τους, συμβάλλοντας καθοριστικά στην απελευθέρωση της Αττικής.

Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας το Μενίδι ήταν το κυριότερο οικιστικό και οικονομικό κέντρο μετά την πόλη της Αθήνας, όπως ακριβώς ήταν και στην αρχαιότητα ο δήμος των Αχαρνών, σύμφωνα με το Θουκυδίδη. Το Μενίδι αναπτύχθηκε στο κέντρο περίπου του αρχαίου δήμου Αχαρνών του οποίου τα όρια συμπίπτουν σε μεγάλο ποσοστό με τα όρια του σημερινού δήμου Αχαρνών.

Το χωριό, χτισμένο στις νότιες υπώρειες της Πάρνηθας, διέθετε μία εύφορη καλλιεργήσιμη πεδιάδα, που τροφοδοτούσε την Αθήνα με γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, ενώ το πυκνοδασωμένο βουνό εκτός από πηγή εκμετάλλευσης της πρώτης ύλης του, αποτελούσε τις δύσκολες ώρες καταφύγιο για τους χωρικούς. Περιελάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της Πάρνηθας φτάνοντας ανατολικά πέρα από τον Κηφισό και δυτικά μέχρι τη Χασιά.

Ο Παρθενώνας από τα Προπύλαια έργο του Edward Dodwell στο "Views in Greece" Λονδίνο 1821.

Πηγή: <https://www.offlinepost.gr/2021/09/10/oi-faseis-ths-poliorkias-ths-akropolis/>

Οι κάτοικοι ήταν ακατάβλητοι, φιλότιμοι, με ροπή στα πολεμικά, κυρίως στον κλεφτοπόλεμο, με εξαιρετική αντοχή και φιλελεύθερο πνεύμα και αγωνίστηκαν αδελφωμένοι και με πάθος για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού.

Στην τεράστια έκταση που ανήκε στο Μενίδι κατά την Τουρκοκρατία σημαντική θέση κατείχαν και οι ιδιοκτησίες των μοναστηριών, κάποια από τα οποία υπάγονταν κατευθείαν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και απολάμβαναν ιδιαίτερων προνομίων και κάποιας ανεξαρτησίας έναντι καταβολής συμβολικού φόρου. Η Αγία Τριάδα, ο Άγιος Νικόλαος στο «Μετόχι», η Παναγία η «Χελιδονού», ο Άγιος Ιωάννης και το μοναστήρι της «Παναγίας των Κλειστών» στη Χασιά έγιναν εστίες της Επανάστασης, καθώς ήταν ισχυρά οικονομικά κέντρα που προστάτευαν τη θρησκεία, την ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό, ενώ και αρκετοί μοναχοί διακρίθηκαν στο πεδίο των μαχών .

Οι Μενιδιάτες, όπως και οι περισσότεροι κάτοικοι της Στερεάς και της Πελοποννήσου, πενήντα χρόνια πριν την Επανάσταση του 1821, στήριξαν τις ελπίδες τους για την απελευθέρωση στη συμβολή της Ρωσίας. Το 1770 ο Μενιδιάτης οπλαρχηγός Μητρομάρας, κατά τα «Ορλωφικά», εξεγέρθηκε με τους στρατολογημένους άνδρες του εναντίον των Τούρκων. Το κίνημα του Μητρομάρα μπορεί να απέτυχε αφού οι Τούρκοι έστειλαν Τουρκαλβανούς που κατέπνιξαν την επανάσταση στη Στερεά και στη Πελοπόννησο, ωστόσο οι ελπίδες των ραγιάδων αναπτερώθηκαν.

Μαργαρίτης Γεώργιος (1814-1884).
Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης ορμά
έφιππος προς την Ακρόπολη, 1844.
Λάδι σε μουσαμά, 94 x 117 εκ.
Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη
αρ. έργου: Κ.878 Εκτίθεται στην
Εθνική Πινακοθήκη, πηγή:

<https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/o-georgios-karaiskakis-orma-ephippos-pros-tin-akropoli.html>

Τα φιλελεύθερα ρεύματα της Ευρώπης, ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός, οι αρχές της Γαλλικής Επανάστασης και η Αμερικάνικη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη επηρέασαν τους Έλληνες και συνακόλουθα και τους χωρικούς της Αττικής. Οι πρόκριτοι τόσο του Μενιδίου όσο και της Χασιάς μυήθηκαν στη Φιλική Εταιρία από τους «φιλικούς» Ηπειρώτες Αθανάσιο Ζαρίφη και Δημήτριο Ζωγράφο.

Στις παραμονές της Επανάστασης του 1821 οι Αθηναίοι κλεισμένοι στο τείχος του Χασεκή, στηρίχτηκαν κυρίως στους Μενιδιάτες και στους Χασιώτες για την απελευθέρωσή τους. Οι Αχαρνές επιλέχθηκαν ως ορμητήριο και επαναστατικό κέντρο κυρίως για τη στρατηγική τους θέση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Αττικής, την κοντινή τους απόσταση από την Αθήνα, τη πληθυσμιακή και οικονομική τους δύναμη, το χαρακτήρα των κατοίκων και την κατοχή όπλων, καθώς, ως φύλακες των περασμάτων του μεγάλου δερβενίου της Χασιάς και του μικρού δερβενίου του Αγίου Μερκούριου Κηφισού διέθεταν, μαζί με τους Χασιώτες, ένοπλα σώματα. Την αίσθηση της ασφάλειας ενίσχυε ο ορεινός όγκος της Πάρνηθας και η γειτνίαση με τη Χασιά.

Βρυζάκης Θεόδωρος (1814 ή 1819-1878). Το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη, 1855 Λάδι σε μουσαμά, 145 x 178 εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου, αρ. έργου: Π.493. Εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη, πηγή: <https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painting/ta-hronia-tis-basileias-tou-othona/istoriki-zographiki/to-stratopedo-tou-karaiskaki-61350.html>

Οι Μενιδιάτες μαχητές πρωταγωνίστησαν στις πολεμικές επιχειρήσεις της Αττικής. Το πνεύμα της αυτοθυσίας και της γενναιότητας των αγωνιστών ενέπνευσε πολλούς έλληνες και ξένους φιλέλληνες καλλιτέχνες και περιηγητές που αποτύπωσαν στον καμβά τις ιστορικές αυτές στιγμές, προκαλώντας συναισθήματα εθνικής υπερηφάνειας και δέους.

Στις πολυετείς μάχες της Αττικής ξεχώρισαν ως ηγετικές μορφές οι Μενιδιάτες, Αναγνώστης Κιουρκατιώτης και η οικογένεια Λέκκα· ο Νικόλαος Λέκκας (γενάρχης) και τα παιδιά του, Αναστάσιος, Γιωργάκης και ο θρυλικός Μήτρος Λέκκας. Όταν την άνοιξη του 1826 ο Κιουταχής κατέβηκε απειλητικός με χιλιάδες στρατό υποτάσσοντας τη Στερεά Ελλάδα, οι κάτοικοι της Αττικής κατέφυγαν στη Σαλαμίνα, στην Αίγινα στον Πόρο και στην Κέα. Οι Μενιδιάτες και οι Χασιώτες παρέμειναν στα χωριά τους προσφέροντας τις υπηρεσίες τους στον Καραϊσκάκη, που στρατοπέδευε στην Ελευσίνα, ενώ κατά την έφοδό τους στην πολιορκημένη Ακρόπολη, βρήκαν φρικτό θάνατο με την παράδοσή της. Μετά την παράδοση της Ακρόπολης και την αποχώρηση όλων των ελληνικών στρατευμάτων από την Αττική, οι ελπίδες όλων στράφηκαν στο Μήτρο Λέκκα, τον πρώτο καπετάνιο της Αττικής που έφτασε ως το βαθμό του αντιστράτηγου και κατόρθωσε να εμπνεύσει την εμπιστοσύνη των συμπατριωτών του. Με διαταγή του Υψηλάντη ο Μενιδιάτης οπλαρχηγός εγκατέλειψε την εκστρατεία της Κρήτης και ξεκίνησε τις προετοιμασίες. Ωστόσο, οι Τούρκοι του έστησαν ενέδρα και βρήκε τραγικό θάνατο

στη Χαλκίδα. Αρκετοί Μενιδιάτες έπασαν ηρωικά στη μάχη του Καματερού, 27 Ιανουαρίου 1827, όπως ο οπλαρχηγός Αναγνώστης Κιουρκατιώτης και ο Προκόπης Κατζαντώνης. Άλλοι Μενιδιάτες οπλαρχηγοί, όπως ο Χριστόδουλος Γκίκας, ο Αναγνώστης Καλογράνης, ο Ν. Τζελεπής, ο Αναστάσης Παπαγεωργίου, ο Μήτρος Κιούσης, ο Αντώνης Γκρίσης, ο Σταμάτης Βερτσέκος, ο Αναγνώστης Βλάχος, ο Κωνσταντίνος Βρετός, ο Πανούσης Κουντουριώτης, ο Μήτρος Στριφτός, ο Γιάννης Βουρδουμπάς κ.α. συμμετείχαν ενεργά στις σπουδαίες για την απελευθέρωση μάχες, στο Χαϊδάρι, στο Κερατσίνι, στην Ελευσίνα, στον Πειραιά, στους Τρεις Πύργους, στο Ανάλατο και τέλος στη μάχη του Αγίου Ιωάννη της Χασιάς, 28 Μαΐου 1829. Στην τελευταία αυτή μάχη οι Μενιδιάτες, οι Χασιώτες και οι άλλοι κάτοικοι της βόρειας Αττικής με τον Βάσο Μαυροβουνιώτη κατατρόπωσαν τους Τούρκους και ελευθέρωσαν τα χωριά τους.

Gosse Nicolas-Louis-Francois (1787-1878)

Γκος Νικολά-Λουί-Φρανσουά. Η μάχη της Ακρόπολης, 1827.

Λάδι σε μουσαμά, 40 x 27,5 εκ. αρ. έργου: Π.6870. Εκτίθεται στην Εθνική Πινακοθήκη-Παράρτημα Ναυπλίου, πηγή:

<https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/i-mahi-tis-akropolis.html>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

- Πρόλογος.....σελ.1
- Η Ελληνική επανάσταση μέσα από την καλλιτεχνική δημιουργία.....σελ.2
- Έργα ξένων καλλιτεχνών εμπνευσμένα από τον Αγώνα του 1821.....σελ.4
- Θούριοςσελ.6
- Μάρκος Μπότσαρης.....σελ.6
- Μάρκος Μπότσαρης και η περιπέτεια ενός αγάλματος.....σελ.7
- Έλληνες καλλιτέχνες στα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα.....σελ.10
- Το παιχνίδι όπως αποτυπώνεται στην περιηγητική φιλολογία 18^{ου} αι...σελ.13
- Ευρωπαϊκά παιχνίδια εμπνευσμένα από τον Αγώνα της Ανεξαρτησία..σελ.14
- Το Θέατρο και το 1821.....σελ.16
- Το 1821 και το Θέατρο Σκιών.....σελ.18
- Σήμερα: Φωτογραφίες σαν πίνακες ζωγραφικής.....σελ.21
- Η συμβολή των Μενιδιατών στην Επανάσταση του 1821.....σελ.22